

לשון הרע על ציבור – קריאה למחשבה מחודשת / מאת עו"ד דור ליאונד

פסק דינו של בית המשפט העליון בתביעת הדיבה שהגישו חיילי צה"ל כנגד מוחמד בכרי, יוצר הסרט "גינין גינין"¹, מספק הזדמנות לבחינה מחודשת של סוגיית הוצאת לשון הרע על ציבור או חבר בני אדם.

המדובר בתביעה לתשלום פיצויים בעילה של הוצאת לשון הרע שהוגשה כנגד בכרי על ידי מספר חיילים שלחמו בקרבות שהתחוללו בגינין במסגרת מבצע "חומת מגן", תביעה שנדחתה על ידי בית המשפט המחוזי. בית המשפט העליון דחה את ערעורם של החיילים על החלטת המחוזי, בפסק דין מנומק שסקר ביסודיות את ההיסטוריה החקיקתית של הוראת סעיף 4 לחוק איסור לשון הרע.

סעיף 4 לחוק מבהיר כי דין לשון הרע על חבר בני אדם או ציבור כלשהו כדין לשון הרע על תאגיד, כלומר, החוק מכיר בקיומה האפשרי של לשון הרע כלפי קבוצת אנשים כמכלול, ואולם מנגד מציב מחסום דינוי גורף בפני הקבוצה הנפגעת לעתור לבית המשפט לקבלת סעד בהליך אזרחי. המסלול הדינוי היחידי האפשרי במקרה של לשון הרע על ציבור הוא הליך פלילי והגשת כתב אישום לפי שיקול היועץ המשפטי לממשלה, דבר שבפועל אינו מתקיים.

נוכח מגבלה דיונית גורפת זו המונעת מחבר בני אדם או ציבור כלשהו להגיש תובענה בלשון הרע, לא נותר לחיילים אלא לנסות ולהוכיח עילת תביעה אישית של כל אחד מהם כנגד בכרי. כך, התובעים ביקשו להוכיח כי הסרט וההאשמות הקשות המובאות בו כנגד חיילי צה"ל שלחמו בגינין, מתייחסים או עלולים להשתמע בקרב הציבור כמתייחסים לכל אחד מהם באופן אישי.

חרף קביעת בית המשפט כי תכני הסרט מהווים לשון הרע קשה וחמורה מאין כמותה, ועל אף העדר כל הגנה לנתבע בגין הפרסום, נדחתה תביעת החיילים. דחיית התביעה נומקה בכך שבהעדר זיהוי התובעים על ידי "הצופה הסביר בישראלי", כמי שלהם מיוחסים באופן אישי המעשים הנוראיים המתוארים בסרט, "אין מדובר בהוצאת לשון הרע ואין גם פגיעה בשם הטוב של החייל הספציפי". בית המשפט גילה דעתו כי תוצאת פסק הדין אכן אינה נוחה לאור המקרה הקונקרטי ועוצמת דברי הבלע שהובאו בסרט, ואולם הבהיר כי אין בכך כדי להצדיק שינוי פרשנות של דבר חקיקה.

בנסיבות אלו קשה שלא לתהות האם ההסדר הקבוע בסעיף 4 לחוק המונע באופן מוחלט מציבור אנשים מסוים, לתבוע, כציבור, בעילת לשון הרע, הוא ההסדר המוצלח ביותר שניתן לאמץ בחוק. במיוחד קשה היא התוצאה פרי ההסדר הנוכחי, לפיה גם במצב בו פרסום נמצא שקרי ונטול הגנה בדין, אין בידי בית המשפט להעניק סעד לציבור הנפגע באופן שימנע או לפחות יגביל את המשך הפצת הדיבה כנגדו.

החשש מפני ריבוי תביעות ויצירת "אפקט מצנן" בכל הקשור לחירות לנהל ויכוח חופשי ולהביע דעות שליליות וחרירות של קבוצות בני אדם, הוא בהחלט מובן ומצדיק התייחסות שונה לעילת תביעה של ציבור בלשון הרע, ואולם דומה כי שלילה מוחלטת של זכות הציבור להגשת תובענה, כפי שקיימת היום, זונחת כליל את הצורך והחשיבות הציבורית בשמירה על שמן הטוב של קהילות שונות ודימוין. בהחלט יכולים להימצא תרחישים נוספים של פגיעה קשה בשם הטוב של ציבורים מסוימים, באופן מכוון ושקרי על לא עוול בכפם, ומבלי שניתנת להם זכות משפטית לתקן או לפחות לבלום את הפגיעה בהם. כך למשל במקרה שבו תלמידיו או עובדיו של מוסד אקדמי מסוים יוצגו ברבים כמי שמבצעים עבירות רכוש קשות, וזאת חרף ידיעת המפרסם כי הדברים שקריים ופרסומם נועד אך לפגוע בתדמיתו של המוסד האקדמי וחבריו.

אשר על כן, סבורני כי יש מקום לבחון אפשרות לתיקון החוק בענין זה כך שיאפשר הגשת תובענה אזרחית בעילה זו במקרים חריגים בלבד, בהם לשון הרע שכוונה כלפי ציבור מסוים פורסמה בזדון, בתפוצה רחבה ובאופן חוזר ושיטתי, ובתנאי שהנה בדרגת חומרה בולטת, כזו המייחסת לציבור או קבוצת אנשים ביצוע של מעשה פלילי חמור. ניתן גם להגביל את הסעד בהליך שכזה לסעד של ציווי בלבד, כדוגמת צו מניעה, או צו לפרסום תיקון, הכחשה או פסק הדין. גיבוש מושכל של הסדר חוקי ברוח זו עשוי להוות איזון הולם יותר בין הצורך להבטיח שיח חופשי במדינה דמוקרטית לבין האינטרס בהגנה על השם הטוב של קהילות וציבורים שונים, ולא רק יחידים.

¹ ע"א 8345/08 עופר בן נתן ואח' נ' מוחמד בכרי (פורסם בבנו)

